

The Lost Kabbalists and Prophets of Jerusalem

Jonatan Meir

Jonatan Meir is a professor of Modern Jewish Thought at Ben-Gurion University of the Negev. His research interests include the History of the Jews in Eastern Europe, Jewish Polemics, Jewish Mysticism, Jewish Enlightenment, Hasidism, and Contemporary Kabbalah. Recent publications include *Imagined Hasidism: The Anti-Hasidic Writings of Joseph Perl*, Mossad Bialik (2013); Joseph Perl, *Sefer Megale Temirin*, critically edited and introduced by Jonatan Meir, Mossad Bialik (2013) 2 volumes; *Literary Hasidism: The Life and Works of Michael Levi Rodkinstom*, Syracuse University Press (2016); and *Kabbalistic Circles in Jerusalem, 1896-1948*, Brill: Aries Book Series (2016)

יונתן מאיר

רחובות הנהר

קבלה ואקזוטריות בירושלים

(תרנ"ו-תש"ח)

המכון למדעי היהדות ע"ש מנדל
האוניברסיטה העברית בירושלים

יד יצחק בן-צבי
ירושלים

עד לראשית המאה העשרים, אבל רק המבוא לספר רב עניין זה נדפס בחייו. מכתבי גרשם שלום עולה שהוא הכיר את המחבר ואת ספריו היטב ואף עמד בקשר עם אלמנתו.³ ניסיונות למצוא את המשך החיבור הגנוז על ישיבת בית אל עלו בתוהו.⁴ בן ציון תיאר גם בכמה מקומות אחרים את הישיבה, בעברית, בספרדית, באנגלית ובגרמנית, ותמיד תיארה כשרויה בניוון וכמי שניטלה ממנה הרוח החיה ששרתה בה בעבר. כך מוצאים אנו בספרון שכתב על הרש"ש, במאמר קצר על ישיבת בית אל ועל התפתחותה, במאמר בגרמנית שהודפס בכתב העת 'מנורה', המכיל כמה מזיכרונותיו, ובספרו המקיף על ה'זוהר' ועל תקופתו, אשר לו הוסיף כנספח פרק על הישיבה.⁵ בכל מקום תיאר בערגה את הליכות הישיבה ואת מנהגיה בעבר, אבל ההווה לא זכה אצלו לביטוי נאמן. כמובן שלא הזכיר באופן חיובי את המשך קיום הישיבה או את פעילותם של מקובלים אחרים בני הזמן. בסוף אחד ממאמריו הפליג וכתב:

אותו כוכב בית אל שעלה עם בואו של שרעבי לירושלים, התחיל לשקוע בסוף המאה שעברה והחלה תקופה של התפוררות פנימית. קליפתה החיצונית של בית אל נאכלה במרוצת הימים והרקב מפורר את החומות ההן, שהיו לפניו מבצר עוז לאש הקודש, שנישאה הלום מהרי הגליל. הסערות והגשמים החריבו כליל את כיפת הגג, אפריון זה, שהאהיל על פני אותם ה'חתנים' עטויים בגדי לבן, ומנורות כסף ללא זוהר מפיצות את אורן החורור על פני דמויות כפופות ומנוונות. הרוח, שרחפה לפנים על פני בית אל; התפילות, שכלו בגעגועים לגאולה; הכוונות, שנאבקו לתיקון; המנגינות שיצרו את אחדות הלכבות; השתיקה, שאש הקודש לחשה בתוכה – כל זה חמק ונעלם, כהעלם אותם המטאורים, המבהיקים פתאום באורם על פני ההרים אשר לירושלים קרית הקודש.⁶

פולין לירושלים, עמ' 237–238; הנ"ל, בית אל. לתיאור סדרי הישיבה ומנהגיה ראו מרגליות צבי לצדיק, הקדמה, עמ' לה–לו; הכהן, מנהגי בית אל; עפג'ין, דברי שלום, כרכים א–י. 3
שלום, דברים בגו, עמ' 43–44. ראו את מכתבה של אידה בן ציון אל שלום, 1932, השמור בעותק ספרו של בן ציון, זוהר (הספרייה הלאומית בירושלים, ספריית גרשם שלום). 4
על הספר הגנוז בידי המשפחה ראו גאון, יהודי המזרח, א, עמ' 319. 5
בן ציון, שרעבי, עמ' יג–מב, נח–נט; הנ"ל, בית אל; הנ"ל, בית אל (גרמנית); הנ"ל, זוהר, עמ' 242–246. 6
בן ציון, בית אל, עמ' 11; הנ"ל, שרעבי, עמ' נט.

Gershom Scholem (1897-1982)

בסוף מאמר משנת 1938 (בשם 'חקירת הקבלה באוניברסיטה העברית'), פירט גרשם שלום את אופקי המחקר וכתב:

רק כאן בירושלים נפגשת החקירה החדשה בשרידי הקבלה הקיימים עדין (שימו לב שהם אינם המקובלים-). רק כאן נמצאים אותם האוצרות של המקורות הראשונים שבלעדיהם הייתה כל עבודה במקצוע זה נשאת עקרה. בירושלים נמצאת בשלוש או ארבע ספריות ציבוריות ופרטיות לא רק כמעט כל ספרות הקבלה שנדפסה במשך הדורות ופוזרה לכל הרוחות, אלא קיים כאן גם אוצר בלום של כתבי יד וצילומי כתבי יד בקבלה שנאספו במשך שנים רבות ואוצר זה גדל והולך משנה לשנה.

את דבריו חתם במילים:

אין ספק שדברים רבים בפרשה זאת של תולדות הקבלה ישארו סתומים וחתומים עד עת קץ, אבל בכל זאת תקותנו אינה תקות שוא: שיעלה בידינו להקים שוב מתוך שרידי החרבות המכסים את שדה עבודתנו, את דמות בניינה המקורי של המיסטיקה העברית, ולקבוע את תורתיה וגלגוליה.

גרשם שלום

Von Gerschon Schalom

מברלין לירושלים

על ארבע שנים

זכרונות נעורים

הוצאת עמוד

ירושלים תש"א

תרגום מאת: אהרן אבן-שלום
עריכת העמוד: אהרן אבן-שלום
הוצאת עמוד: תש"א

ISBN 965-13-0091-4

הוצאת עמוד
ספרית אפקים
תש"א

רחוב החבשים הסתעף מהרחוב הראשי של מאה שערים, מול
בתי הונגריה, מבצר הקנאים "שומרי החומות", ועלה והתפתל
סביב הכנסיה החבשית אל רחוב הנביאים, רחוב רחב ואפילו
מרוצף אבנים בחלקו, המאוכלס בתי-חולים - "ביקור חולים",
"הדסה" (לשעבר בית-חולים "רוטשילד") ובית-החולים הגר-
מני - מוסדות נוצריים שונים וקונסוליות זרות, שעל שמותם
נקרא הרחוב עדיין רחוב הקונסולים בפי רוב תושבי העיר.
רק מעבר לרחוב גדול זה התחילו השכונות היהודיות החדשות.
אבל דרך החול שלנו שכמעט כולה מיושבת ציונים ידועים כבר
אז או לאחר זמן (בן-יהודה, ד"ר רופין, ד"ר פייגנבאום, פרופ'
דולזנסקי מנהל "הדסה" והאדריכל ריכארד קאופמן ואחרים)
היוותה מעין מרכז ציוני ו"רחוב חילוני", אם כי מולנו גר אז
הרב דוד כהן, איש אציל-רוח, תלמידו המובהק של הרב קוק
וידוע בכל ירושלים האשכנזית בכינוי "הנזיר" סתם, שעסק
בקבלה, אם אפשר לומר כך, בכיוון ההסוד ממש לכיווני. ידעתי

עליו מזמן ששינינו ישבנו בשוייץ והוא פירסם אז בגרמנית מאמר של שנים-עשר עמודים שהביע בו אותו רעיון שלפיתוחו נועדו כל שלושת החלקים של ספרו קול הנבואה - ההגיון העברי השמעני, שפירסם כעבור חמישים שנה, בסוף ימיו. כל מאמצי לרדת לסוף דעתו עלו בתוהו. אבל הצד השנה שבינינו היה שכתבי אברהם אבולעאפיה, במאה הי"ג, הטביעו רישומם עלינו. כל עוד היינו שכנים, ביקרתי אותו פעמים והבאתי לו פרישות-שלום מזלמן רובשוב (שזר), שלמד יחד עמו בפטרוגרד ובפריי-בורג לפני המלחמה והיה הראשון שסיפר לי על פנייתו לדרכי תשובה. אך להתנפח עם בעל-תשובה על דרכי חקירת הקבלה והבנתה - זוהי משימה חסרת-תקוה, ומבשרי חזיתי זאת. דירתנו היתה בבית השני מעבר לשכונת מאה שערים החרדית שחומתה היתה עומדת עדיין בחלקה המופנה אלינו. כמובן, לא היה מספר שעריה, בשעת בנייתה אחרי 1870 בתוך השממה הטרומשה, אלא ארבעה, לארבע רוחות העולם, כי מבודדת היתה בתחילה משאר השכונות היהודיות שמחוץ לעיר העתיקה ומוקפת חומה מטעמי בטחון, ו"מאה שערים" נקראה על שם הפסוק שנאמר ביצחק בפרשת תולדות "וימצא בשנה ההיא מאה שערים", היא פרשת השבוע בזמן יריית אבן-פינתה. אפשר לומר, כי מגורינו מחוצה לחומותיו של גן-עדן אורתודופסי זה היו אלגוריים. מהלך שתי דקות במעלה הרחוב שכנה אז הספריה הלאומית, בביתם של "בני-ברית"; מהלך שתי דקות במורד הרחוב נפתח רחוב מאה שערים שבו הצטופפו מוכרי-הספרים. תודה לאל, לא הבינו בעלי חנויות אלה הרבה בערכם של האוצרות שלעתים ישבו עליהם ושקנו אותם בפרוטות מאלמנותיהם של תושבים שנפטרו, הם ידעו לקרוא בספרי יראים, ללמוד משניות ואחד מהם, משה אקסל, היה מחסידי ר' נחמן מברסלב שה"שטייבל" שלהם היה בקומה עליונה של הבית הראשון בתוך החומה שהבטנו עליו מרחובנו; אבל ביבליוגרפיה עברית היתה מהם והלאה. אם היה למעלה, כאמור, מקום העבודה שלי, הרי שכאן היה מקום הבידור האמתי לאנשים כמוני.

David Cohen (1887–1972) (also known as “Ha-Nazir,” The Nazirite Rabbi)

משנת הנזיר

עיקרי משנתו ותולדות חייו
של מרן נזיר אלקים הקדוש

הרב דוד כהן זיע"א

מתוך יומניו

עם מבואות ופרקי זכרונות מאת בנו-יחידו

הרב שאר-ישון כהן שליט"א

הרב הראשי וראב"ד חיפה

ערוך ע"י

הראל כהן

ידידיה הכהן

"נזר דוד" ע"י

"אריאל" — מפעלי תורה, יהדות וחברה בישראל

ירושלים ת"ו, ה'תשס"ה

מתוך הביטול, ואפיסות היש, והחכמה מאין תמצא²¹⁰.
נכנס אלי ידידי, מזכיר הישיבה, הרב יצחק לוי, והביע בשמחה, מצוין,
מצוין.

כל השיעור, המתחיל, ר' נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית
המדרש וכו'²¹¹, בתור פתיחה, ראשונה, לשיעורי, אתי בכתובים,
שכתבתיו אחרי שהגדתיו.

>> ◇ <<

ה' אלול [יום ה' דשופטים ה'תרפ"ד]

בין השמשות

הזולכת ונבנית ירושלים, בחומר ולבנים, בתי אבן ורחובות חול
וחלמיש, אבל הרוח האיך הוא נבנה, ירושלים עיר הקודש
האיך נבנית.

היכן היא קרבת אלהים, גילוי דברו, השראת רוח הקודש, וכיצד להגיע
אליהן, ובהמון, בכל בית ישראל, בגילוי שכינה, בדעת בחכמה
ובתבונה ובשכל טוב. הנבואה, הנבואה, גדולתנו וחסננו מימי
קדם, כמה לך בשרי²¹², יוקדת לך נפשי, רוחי ונשמתו אותך
מבקשים.

מתי, מתי, עד מתי יכאב הלב, תבקש נשמת חיי.

>> ◇ <<

1925

ה'תרפ"ה

ה' תצוה [ט' באדר] תרפ"ה

נכספה וכלתה נפשי זה כמה לנבואה, לגילוי הרוח בעוזו ותוקף
גבורתו, באוזני בינתי העליונה, באופן שמעי, נכספה נפשי וגם כלתה,
יגעתי באנחת²¹³ ולא מצאתי, והוספתי יגון על מכאובי.

ובין כל לאט לאט נטיתי מן הדרך העולה אל על שיא מרומי פסגת
משאת נפשי, התקטנתי, נפוגותי ונדכיתי, והייתי מבלה ימים של

210. איוב כח, יב.

211. ברכות כח:

212. תהלים סג, ב.

213. תהלים ו, ז.

עד

יבשת וחורב. ואויר הבית, בקרבה לחול, עושה את שלו, נתרוקנה, ותער נפשי, והייתי לאחד הנפילים, שנפלו וירדו²¹⁴, עד כדי אפיסת היש הרוחני האמתי. השבעתי נפשי בהלכה, בלימודים מצומצמים, בביקורת.

ואני ישנה ולבי ער²¹⁵, מצפה, מייחל, לעת הכשר, כשירחיב מצבי, ועל ידי התפשטות העומק ברוחב, בדברים המרחיבים דעתו של אדם, ויוצר בשביל רוחי בסיס יותר קיים ואיתן.

והנה נתוודעתי על-ידי חוקר נסתרות אחד (פרופ' שלום, שבקרני עם הרא"ם בכיתנו בשבת) לכתבי יד של ר' אברהם אבולעפיא ז"ל ותלמידיו, ובקחתי אותם בידי, והיו לי למעורר עז תקיף ואיתן, ורוחי הומה ומתקדש ומטהר, ועולה אל על, במצאי את הגיוני ודרכי בינתי בהגיון השמעי הנבואי, בקבלה הנבואית, (של ר' אברהם אבולעפיא), ובשירי זמרה ורנה בניגוני נועם תהלים, בשפיכת הלב בעתות בלילה, בשעות טוהר עליון, כשכולי גופי רועד וכואב בכלות הכחות, רוחי עולה, ונשמתי חיה, עד כדי דפיקת הרוח בלב, ובנימי כינור שיר נועם הבינה, קול דודי דופק²¹⁶, ונהפכתי והייתי לאיש חדש²¹⁷, כל היום אל דמי לי, להתאמץ ולהתחזק שוב, לצפות לחסד הגילוי העליון האלהי, בזמירות בלילה.

רואה הנני, שהגילוי הנבואי, הנחוץ והמקווה בעת תחיה וגאולה בדורנו אנו, מפי הקודש אֵל א' ישראל, לא רחוק הוא מאתנו. על-ידי הכנה בדרך רננת נועם שמות הקודש, בצירוף נגינת אותיותיהם. אומץ, אומץ, אומץ, ובריאה תברא, ונגלה דבר ה'.

והנני מצפה, ותוהה, חדל כח הנני, כל גופי וגוי נשבר, רצוץ, וכחותי כלים, האם אעצור כח להגיע בסדרים ודרכים קבועים, לעמוד בכל הניסיונות. האם אני הוא הקרוא לגילוי דבר ד' הנבואי, או עוד לצפות לשעת הכשר, בעוד מועד.

<< ◇ >>

אדוני אבי זצ"ל²¹⁸, בא אלי מרוסיא לארץ ישראל לירושלים, עם בתו אחותי הרבנית שתחיה, בר"ח אב. בפגישתנו הראשונה, בקבלת פניו

214. ע' רש"י במדבר יג, לג.

215. שיר השירים ה, ב.

216. שם.

217. שמואל-א י, ו.

218. הרב ר' יוסף יוזפא הכהן ב"ר זכריה מנדל כ"ץ. דעתן וצנוע, טוב לב ועדין

Yehuda Fatiya (1859-1942)

Shimon Tvi Horowitz (1870-1946)

